

ÉLETÜNK A KÍNAI SZOBÁBAN II.: KISZERA MÉRA

A régi idők nagy sci-fijeiben a robotokat emberszerűnek képelték. Supermanként, emberfeletti lényekként jelentek meg, akik nemcsak erősebbek és okosabbak, mint az ember, de gyakorlatilag örökéletűek. Ráadásul sosem fáradnak el, mert nincs szükségük pihenésre, és mindig engedelmesek, mert nincsenek saját vágyaik. Hangozzék bár a kijelentés mégoly profánul is, de a klasszikus robotok gyakorlatilag egyszerre testesítik meg számos vallás emberideálját – leszámítva persze, hogy nekik nincsenek érzelmeik. Egyetlen félelmünk velük kapcsolatban, hogy valaha öntudatra ébrednek és ellenünk fordulnak majd. Másrészt viszont szeretnénk, ha öntudatra ébrednének, mert – úgy érezzük – érdekes társaságot kaphatnánk bennük.

Korunk robotjai egészen másfajta. Az egyik emberszerű (pl.: *Actroid, 2003; iCub, 2009; Hiroshi Ishiguro Geminoidjai 2005–2011; Nadine, 2014; Sophia, 2015*), a másik tud futni (pl.: *Asimo, 2004*; a Boston Dynamics robotjai, pl.: *BigDog, 2004, SpotMini, 2018*), a harmadik egy önvezető autó (Kröger, 2016) és így tovább. A mesterséges intelligencia (AI – magyarul MI) ma részfunkciókat lát el, és egyelőre úgy tűnik, hogy ez így is marad. Nincs szükségünk egy androidra, emberi kinézetű robotra ahhoz, hogy vezesse az autót, megteszi ezt az autó maga. Nem kell hozzá protokoldroid, hogy tolmácsoljon, elég egy alkalmazás (applikáció, app) a telefonon. Vagy telefon se kell hozzá, hogy telefonáljunk, elég egy intelligens szemüveg.

A Turing-teszt nem azt hivatott megállapítani, hogy hol a határ ember és robot, pontosabban az ember és a mesterséges intelligencia között, hanem *hogyan intelligens-e az adott program*, és Turing szerint akkor az, ha a vizsgálatot végző szakember úgy gondolja, hogy emberrel, nem pedig egy géppel kommunikált. (Turing, 1950) Az intelligenciának ez a definíciója persze jól láthatóan egyenlőségjelet tesz a *humán kommunikatív intelligencia* és az intelligencia közé, tehát a Turing-teszten nemcsak egy korabeli számítógép, de egy kutya vagy egy delfin se ment volna át, sőt (minden pejoratív felhang nélkül mondván) néhány embertársunk sem.

A Turing-tesztet teljesítő gép ettől persze nem lesz még „ember”, hiszen az intelligencia természetesen egyrészt olyasmi, amivel (mint tudjuk) nemcsak az ember (és a gép), hanem az élővilág számos képviselője is rendelkezik, másrészt a kommunikáció sikeres lehet intelligencia nélkül is, illetve az *intelligenciának nem részei az érzelmek és az öntudat* – még ha nyilvánvalóan van is valamilyen kapcsolat közöttük az emberi lényekben.

Érzelmekkel egyelőre csak élőlények bírnak. Az érzelmek programozhatósága, szimulációja természetesen nem zárható ki. Komoly társadalmi visszhangot váltott ki a dél-koreai MBC tévécsatorna 2020. február 6-án leadott dokumentumfilmje, mely azt mutatta be, hogyan „találkozott” egy anya a virtuális valóságon (VR) keresztül „újra” a négy évvel korábban meghalt kislány-„ával” (Bodnár, 2020). Az anya természetesen nem a kislányával, hanem a kislány VR-szimulációjával találkozott. (MBCdocumentary, 2020) A program a videó tanúsága szerint átment az „érzelmi Turing-teszten”, hiszen az anya úgy tesz, mint aki valóban a lányával találkozik újra. Nyilvánvalóan tisztában kell lennie vele, hogy ez nem a valóság – mégis maga a gondolat is felkavaró, hogy mind az anya, mind a cég hogy volt képes végigcsinálni a szimulációt. Annak ellenére, hogy folynak kísérletek elhunyt szeretteink digitális

újratereemtésére (Bodnár, 2020), egyelőre az a valószínűbb, hogy ezek a virtuális másolatok soha nem lesznek valódi folytatói az ember életének, akiről mintázták őket. Annyi közülük lesz a valódi emberhez, mint az ember fényképének. Ilyen formában tehát nem kelnek újra életre szeretteink, a velük folytatott interakció inkább az ébren álmodáshoz lesz hasonló. A velük való kommunikáció jelentése csupán a VR szimulációban részt vevő ember képzetének lesz a terméke, nem valós intenciók, szándékok megértése. (Hasonlóan kicsit a jósláshoz, ahol a homályos üzeneteknek a befogadó képzelete teremt és ad értelmet.)

Míg ez a találkozás objektíve nem sokban különbözött attól, mint ha egy gyerekszínész eljátszotta volna a kislány szerepét, a sci-fik virtuális valóságaiban az illető személy digitalizált tudatával találkoznak hősök. Nem ilyen találkozás zajlik le az *I, Robot (Én, a robot, 2004, r.: Alex Proyas)* című Asimov-adaptációban, ahol a főhős a robotfejlesztő Lanning professzor előre rögzített válaszait őrző intelligens memóriával beszélget – ennek a készüléknek az intelligenciája a népszerű barkochba-játék, a „Szuper Mágikus Jinn” intelligenciájával állítható párhuzamba, ez tehát nem virtuális emlékmás, nem digitális tudat. A sajtó a fenti koreai példa kapcsán a *Black Mirror (2011–2014)* című brit fantasztikus televíziós sorozatot emlegette, okkal, hiszen számos epizód foglalkozik a digitalizált tudattal. Ma még messze vagyunk ettől a *digitális ugrástól*. A sci-fikben az emberi tudat digitális másolata kvázi örökkévalóságot biztosít a személynek. Ahogy egyik névtelen bírálóm felhívta rá a figyelmemet, Richard K. Morgan brit sci-fi szerző 2002 cyberpunk regényének, a *Valós halálnak is (Altered Carbon)* és a belőle készült sorozatnak (2018) is a „virtuális örökkévalóság” a tárgya, s ott is VR-ben találkozik egy apa a halott lányával. Az MBC dokumentumfilmjében még nem a saját kislánya digitális tudatával találkozott a gyászoló édesanya. Az illúziót gyerekszínész közreműködésével teremtették meg, és számítógép segítségével adták neki az elhunyt kislány arcát. Közelebb áll tehát az MBC VR-találkozása az ún. *deepfake* videók világához, mint a sci-fi megálmodta virtuális örökkévalósághoz. A kortárs sci-fiben nem színjátékról van szó, hanem digitálisan átírt, *önálló létezőként definiálható entitásokkal van dolgunk*. A közelmúlt sci-fijeiben is megjelent már a virtuális létezés gondolata valamilyen formában, még ha nem is a virtuális halhatatlanság volt az adott művek fő kérdése. A *Mátrix (1999)*, *A 13. emelet (The Thirteenth Floor, 1999)* és a *Páncélba zárt szellem (Kōkaku Kidōtai, Ghost in the Shell, 1995)* a digitálisan létező individuum kérdésével foglalkoztak, míg a *Dark City (1998)* az emlékek áttölthetőségével és az egyéniség mibenlétével.

Bármilyen jól sikerült is az MBC dokumentumfilmjében ábrázolt „találkozás” – valódi érzelmekről csak a filmben szereplő emberek részéről volt szó, hiszen a programnak nem volt tudata. Mások érzelmeit reakcióikból, tetteikből, viselkedésükből és szavaikból ismerhetjük meg. Ha máshonnan nem is, de a krimiirodalomból biztosan tudhatjuk, hogy nincs 100%-os bizonyosság, ha egy másik ember érzelmeinek az *őszinteségéről van szó*. Szélsőségesen materialista felfogásból nézve az ember is csupán egy biológiai alapú gép, és az érzelmek pusztán kémiai üzenetek, utasítások az agynak. (Churcland, 2013: 192.) Egy amerikai kutatás szerint azok, akik az embert pusztán biológiai gépnek tekintik, kevésbé tartják fontosnak az emberi jogokat (Kazai, 2016), tehát nem a robotoknak akarnak polgárjogot adni, hanem éppen ellenkezőleg. Amikor félünk az MI-től, akkor pontosan ettől a rideg, racionalista gondolkodástól félünk. Attól, hogy a gépek nem fognak szájalmat érezni irántunk. De vajon

bizonyíthatóan több-e az ember, mint szimplán biológiai robot? Az önreflexióra való képesség, más néven az öntudat többé teszi az embert biológiai parancsok játékszerénél.

Aaron Sloman 1989-es meghatározása szerint az intelligencia három fő ismérve: a *szándékosság*, a *rugalmasság* és a *termékeny lustaság* (*intentionality, flexibility, productive laziness*). A Joghallgatók Önképző Szervezete szerint „amennyiben [...] a mesterséges intelligencia <a> Sloman által meghatározott három kritériumnak megfelel [...] akkor humánintelligenciával rendelkezik, és jogok alanyává válhat” (JÖSZ, 2018: 38.).

A *rugalmasság* Slomannél azt jelenti, hogy képesek vagyunk a már ismert formák, mintázatok segítségével újat alkotni, illetve ezek *által* megérteni egy olyan változatot, amivel a maga egészében nem találkoztunk még. Ő nyelvi példát hoz: *az ember, az öreg ember, a sarokban az öreg ember, a sarokban levő széken ülő öreg ember* stb. (Sloman 1989: 5.).

Ami a *lustaságot* illeti, a Svájcban élő koreai filozófus, Han Byung-Chul is azt írja: „Hatalmas számítási kapacitása ellenére a komputer mindaddig ostoba marad, amíg hiányzik belőle a halogatás képessége” (Han, 2019: 45.). A *lustaság* avagy a *halogatás* nem más, mint az *öntudat* egyik megjelenési formája: általában azért halogatunk valamit, mert tudva-tudatlanul a saját időnket értékesebbnek tartjuk mások idejénél, vagy egyszerűen magánál a *nemszeretem feladatnál*. A *lustaság* nem meglepő módon az érzelmekkel is kapcsolatban áll: bizonyos dolgokat jobban szeretünk *másoknál*. A preferencia nem *hasznossági* alapon, hanem *egocentrikus* alapon működik (itt most nem pejoratívan értve a szót).

De mindjárt az első slomani fogalom, a *szándékosság* is elvezet az *öntudat* fogalmához. (Sloman–Chrisley, 2003) A *szándékosság* tudatos cselekvést jelent, tudatos cselekvésről pedig csak akkor beszélhetünk, ha a cselekvő lény okokat, célokat, körülményeket, érveket és ellenérveket „lát”, ha hasonló és ellentétes cselekvési lehetőségekkel is tud kalkulálni, valamint tisztában van önmagával, képességeivel, lehetőségeivel és korlátaival. Ám az *öntudat* nem pusztán az intelligenciával kapcsolatos fogalom, az *öntudat* az érzelmek felől is megközelíthető.

Az érzelem és az *öntudat* egymással kapcsolatban álló jelenségeknek tűnnek, hiszen mindkettő egy olyan viszonyulási rendszer felismerését jelenti, ahol a gondolkodó elme megkülönbözteti magát a „nem-én”-től, s megpróbálja értelmezni az „én” és a „nem-én” viszonyát, elképzelni a „nem-én” szándékait, beleképzelni magát a „nem-én” helyzetébe, majd ezt a modellt összeveti az én helyzetével és viszonyulásaival, valamint egy virtuális szabályrendszerrel, mely (egyelőre úgy tűnik) nem minden emberi lényben pontosan ugyanaz. (Gondoljunk a különböző erkölcsi törvényekre, mint a „ne lopj”, vagy a „mindenki egyenlő” stb.)

Az érzékelők programozása természetesen sokkal egyszerűbb, mint az érzelmeké, hiszen míg az érzékelés valami külső, objektív inger, jelenség vagy tárgy észlelése, mely jól összeköthető a válaszreakcióval, mint például egy útakadály kikerülése, addig az érzelmek mibenlétével kapcsolatban is számtalan elmélet verseng egymással a pszichológiában. (Hámori, 2006)

Nagy hatású művében Michael Tomasello az emberi gondolkodás értelmezése során az embert mint *szándéktulajdonító lényt* írja le, és a gondolkodás fejlődésében nagy szerepet szán annak, hogy képesek vagyunk a többieket is magunkhoz hasonlóan szándékkal rendelkező lényekként felfogni („understanding of others as intentional beings like the self” – Tomasello, 1999: 6.). Nagyon messze vagyunk viszont még attól, hogy *öntudatot* vagy

érzelmeket adhatnánk a mesterséges intelligenciának. Ha ez egyáltalán adható természetű. S *kérdés persze* az is, hogy végül meg akarjuk-e tenni ezt a lépést. (Vagy inkább lépéssorozatot.) Mindenesetre az érzelmekkel bíró robotokról (egyelőre általában) *úgy gondoljuk, hogy ők* talán megkímélnének bennünket, ha lázadásra kerülne sor.

A robotok lázadásának metaforájaként gyakran használjuk az első emberpár paradicsomi lázadásának történetét a *Bibliából*, ahol a *szabad akarat* adománya vezetett ahhoz, hogy a tudásszomjas (vagy egyszerűen csak kíváncsi, esetleg pusztán elcsábult) ember ellenszegüljön teremtője parancsának. A robotok lázadásának megakadályozásához azonban nem elegendő az, ha nem adunk szabad akaratot az AI-nek. Azt ugyanis már megadtuk nekik. Igaz, hogy ez az MI kezébe adott szabad akarat nem korlátlan: szabadsága pusztán abban áll, hogy melyik utat, módszert választja az adott feladat megoldására. *Öntudat nélkül ez a szabad akarat korlátozott*. A korlátlan szabad akarat modellezése egyelőre egy olyan parancs elhelyezését jelenti a programban, ami azt mondja, hogy bizonyos feltételek mellett (vagy véletlenszerű alkalmakkor) szüneteltesd a munkát, vagy adj hibás eredményt. Ez pusztán a szabad akarat *imitációja* lenne, parancsnak engedelmessé születte meg a programba kódolt ellenszegülés, nem pedig az MI öntudatra ébredése folytán. És lássuk be: nem is lenne sok értelme olyan gépet csinálni, amely a munkát nem végzi el.

Vegyük észre, hogy a Turing-teszt definíciója óta az MI értékelésekor, illetve értelmezésekor mindig visszatérünk valahogy a *megértés* témaköréhez. A Tomasello-féle *szándéktulajdonítás* programozása jó kezdőlépés lehet az érzellemmel bíró MI kialakítása felé. Ezen a területen nemcsak a pszichológia, de más humán tudományok is az MI hasznára lehetnek. A szövegek megértésének feladatához mind a nyelvtudomány, mind pedig az irodalomtudomány tapasztalatai elengedhetetlenek. Hadd mutassam be ezt egy példán.

Kiszera méra

A szövegek azon részei, melyekről nincs háttértudásunk, vagyis amiket értelmezni nem tudunk, a kommunikációban úgy jelennek meg, mint zaj vagy hiba. Karinthy halandzsáját, a „Kiszera méra bávatag”-ot Kálmán László és Trón Viktor „a lehetséges fonémakombinációkban” előforduló „véletlenszerű lexikai hiányok”-ra hozza fel példának (Kálmán és Trón, 2007²: 98.). A lexikai hiány nem érthető, nem értelmezhető, a hallgató számára referenciával nem bíró hangsort jelent. A fenti halandzsa első fele valójában félrehallás a spanyolból („quisiera me la”), a második fele (a „bávatag”) pedig asszociáció a „mélára”. A „quisiera me la” kifejezés előfordul például a Karinthy által is ismert *Calderónnak* (l. a *Mennyei riport* bevezető fejezetének *Harcok és ellenségek* c. szakaszát) tulajdonított (Hartzenbusch, 1848: XIX.) *El condenado de amor* című drámában is (Hartzenbusch, 1862: 739.). Karinthy valószínűleg nem innét ismerhette.

A halandzsaszöveg keletkezésének magyarázata (értelmes szöveg félrehallása és elferdítése) természetesen nem változtat a tényen, hogy Karinthy szövegében halandzsaként, érthetetlen, értelmetlen (zéró referenciájú) szöveggént szerepel.

Akárcsak a jól ismert „Opasno je van se nagnuti” az 1912-es Szabolcska Mihály-paródiában, a *Hit, remény, szeretetben* (Karinthy, 1912: 28.). A vendégszöveg Karinthyánál az Így írnátok ti

Hacsek és Sajót Szomory Dezső-paródiájában (*A menyét*) is szerepel. Mint Sereg Mariann is írja, az Ungvári Tamás által 1979-ben megjelentett Így írtok ti kiadás végén találjuk az összegyűjtött *Hacsek és Sajó*-paródiákat. (Sereg, 2012: 563.)

„HACSEK: Opasnoje van?

PINCÉR: Nincs.

HACSEK: Se nagnuti?

PINCÉR: Az sincs.”

1916-ban a miskolci *Színház* c. lap *Színházi tükör* címmel közöl adomákat ismert színészeiről. Az Endreiről közölt egyik anekdota csattanója ismerős (*Színház* 1916/5: 8–9).

„Sokáig tanakodtak, hogy mit rendeljenek. Ekkor Endrei fején keresztülvillámlott az ismert vasuti felírás: „Opasno je van se nagnuti.” És rögtön elhatározta, hogy a pincéren legalább egy viccel megbosszulja magát. Igen komolyan szólt a pincérhez:

– Rántott csirkéje van?

– Nincs. Elfogyott.

– Opasnoje van?

– Nincs, – felelte a pincér megdöbbenve.

– Se nagnuti?

– Az se, mondta a pincér most már teljesen megzavarodva.”

Endrei (vagy Endrey) Jenő ekkor még fiatal színész. Budapesten született 1891. május 2-án és New Yorkban halt meg 1967. június 26-án. Endrei 1923-tól már Amerikában élt. (Székely, 1994) A *Hacsek és Sajó* viszont csak az 1920-as évek végén került a pesti kabarék műsorára (Gábor, 1988: 21.). A monarchiabeli horvát nyelvű vasúti felirat éttermi csattanója bizonyíthatóan előbb jelenik meg a miskolci *Színház*ban, mint Karinthy-nál, hisz Karinthy a későbbi *Hacsek és Sajó* apropóján parodizálta Szomoryt *A menyéttel*. Az „Opasno je van se nagnuti” egy Helikohufi Ármin (ál)nevű szerző humoros versében is felbukkan 1907-ben (Helikohufi, 1907: 72.). A szöveg megjelenése a közismert Szabolcska-paródiában, illetve az a tény, hogy például Tóth Árpád is felhasználta az „Opasno je van se nagnuti”-t a *Skerlecz programja* című versében, arra utal, hogy a városi folklór (Géró, 2016: 24.) egyik közkincséről, az egykori ún. pesti humor (Veres, 2019) egyik terméséről, a korban általánosan ismert tréfáról van szó, melyet Karinthy is beépít műveibe.

John Cleese a viccek megértésében a *rugalmasság* szerepét emeli ki, azt írja, hogy egy gondolat és egy vicc megértéséhez egyfajta mentális, *intellektuális ugrásra* van szükség. (Cleese, 2014)

Ezzel a klasszikus viccértelmezési elméleteknek a viccet mint *szabályszegést* magyarázó *inkongruitás-teóriájához* áll közel (Morreall, 2012). A humor egyúttal társadalomfüggő jelenség is (Palágyi, 2016: 333.): ma nem igazán értjük, hogy a régi idők börleszkjeinek nézői miért találhatták viccesnek az egymás arcába dobott tortákat. Nagyon fontos azonban az is, hogy a vicc fikciós műfaj (Hámori, 2017: 319.); a valóságban megtörténő eseményként a legtöbb viccbeli jelenet egyáltalán nem lenne mulatságos.

A fenti írásrészletek (a *kiszera méra* és az *opasno je* humorával operáló művek) azzal játszanak, hogy a beszélők által nem értett szöveget emelnek be a diskurzusba. Fontos észrevennünk, hogy más a halandzsa-jelenet, mint a klasszikus félreértésekkel operáló komédia; itt nem cserélődik fel a referencia, nem arról van szó, hogy A személy X-re, B személy pedig Y-ra gondol. A halandzsa szándékosan nem jelent semmit, nincs referenciája – legalábbis az adott kontextusban és az adott beszélők között. Ezért mondhattuk azt az imént, hogy – még ha tudjuk is, hogy a „kiszera méra” egy spanyol nyelvi fordulat félrehallásából származik, az eredet ismerete nem oldja meg az értelmezés nehézségeit, nem teszi érthetőbbé a szöveget. Éppen ellenkezőleg: ettől a szöveg és a benne ábrázolt szituáció még abszurdabbá válik. A humor tehát itt nem a vicc megértéséből, hanem éppen ellenkezőleg: érthetlenségéből fakad. Ahogy Veres András írja: „azzal emelték magas szintre a populáris irodalmat, hogy reflektorfénybe állították a mindennapok rutinjában észrevétlen maradó abszurdításokat, és – ennek mintegy melléktermékeként – életfilozófiává avatták a nagyvárosi létezésformát”. (Veres, 2019: 81.)

A 20. század második felében megszületett dekonstrukció irányzatának lett az egyik központi fogalma a *félreértés* (Kovács, 1994: 193.). Lurcza Zsuzsanna azt írja: „Gadamernél [...] maga a megértés sosem lehet teljes, hisz mindig tartalmazza a nem-értést vagy félreértést, másként értést is, de van megértésre való törekvés” (Lurcza, 2014: 62.). Annak ellenére, hogy az emberi minőség, s ezen belül a tanulás és az ismeretszerzés egyik alapjának tekintjük az értelmet, a megértést és a gondolkodást, életünk nemcsak *kiszera méra*, *bávatag* és *opasno je van se nagnuti*, hanem más típusú, végtelennek nevezhető meg nem értett információ tengerében való lavírozás.

Bár szeretnénk azt hinni, hogy mindent értünk magunk körül és hogy mi irányítjuk az életünket, ez a pozitivista illúzió Karinthyék korára már semmivé lett. Az *intelligencia*, az érzelem és az öntudat követelményei mellé felvehetjük negyediknek a *humor* képességét, s vele együtt az *abszurditás* elfogadásának, megértésének, a rajta való felülemelkedés és az ellene való harc képességének követelményét is a szuperintelligens mesterséges intelligencia programozási munkálatainak elvégzendő feladatait tartalmazó listára.

Amikor mesterséges intelligenciáról beszélünk, az informatikatudományban nem a tudatra, nem a lélekre, nem az individuumra, nem a személyiségre gondolunk. Nem olyasvalamire, aminek magunkat, élő embereket tartjuk. A mesterséges intelligencia csak a sci-fi világában rendelkezik tudattal, csak ott jelenik meg lényként. Láthattuk, hogy időről időre a mesterséges intelligenciáról alkotott fogalmainkat is folytonosan újradefiniáljuk, ahogy a gépeinkkel egyre több mindent tudunk produkálni, amit korábban emberi privilégiumnak hittünk, így választóvonalnak tehetjük meg az adott jellemző, tulajdonság, képesség meglétét a gép és az ember között. A gépi lények kérdésével foglalkozva az emberiséget évezredek óta foglalkoztató kérdésekhez kanyarodunk vissza: *létezik-e lélek, vagy pusztán illúzió? Több-e, más-e az ember, mint biológiai gépezet? Az MI-kutatás folyamatosan arra kényszeríti a filozófiát és vele a vallásokat is, hogy igyekezzenek egyre pontosabban definiálni az ember és a lélek fogalmát. Mint a közismert antik anekdotában, amikor Platón az akadémián „tollatlan, kétlábú élőlény”-ként határozta meg az embert, Diogenész, a cinikus filozófus pedig körbehordozott egy megkopasztott csirkét, hogy „íme, Platón embere”, Platón hozzátenni kényszerült a „laposkörmű”-t is a korábbi definíciójához.*

Mindenekelőtt azonban tegyük föl magunknak a kérdést: akarunk-e önálló akaratral bíró, intelligens, érzelmekkel, humorérzéssel és abszurditásérzéssel rendelkező nem biológiai alapú lényeket teremteni? Akarjuk-e önmagunk digitális halhatatlanságát? A két kérdés nem választható el egymástól. Ha az egyiket sikerül megoldani, akkor a másik is sikerülni fog.

De kik vagyunk mi? Az élettörténetünk? Hiszen annyi mindent elfelejtünk – része-e énknek vagy sem mindaz, amit 18 évesen tudtunk, éreztünk, gondoltunk, de ma már nem tudunk, nem érzünk, nem gondolunk? Megtehetjük-e, hogy kozmetikázzuk énkkel azzal, hogy életünk kellemetlen eseményeit kitöröljük, vagy mint egy számítógépes játékban, visszatérünk egy korábbi mentett állapotba? Ezzel nyilván másnyenekké leszünk, hiszen más tapasztalatok, más hatások értek, s másfajta cselekedeteink, reakciónk más emberré tesznek bennünket – ha valóban a tetteink határozzák meg, hogy kik vagyunk.

Vagy mégis a képességeinkkel vagyunk azonosak? A testi és a szellemi képességeinkkel? Egyik sem örök, és folyton változik. Például az olvasás és a tanulás növeli az intelligenciát, ellenben bizonyos más dolgok meg pusztítják. Melyik „én” az igazi?

Míg a filmekben az emlékek filmszerűek, a valóságban az emlékeink különböző benyomások (szagok, hangok, képek, ízek és fizikai érzetek) törmelékei, és nagyon sokszor pontatlanok, manipuláltak vagy félreértésen alapulnak. Ennek a káoszérzetnek a pontos kifejezője a „kiszera méra”.

Egyelőre úgy tűnik, hogy nem objektív, nem mérhető dolgokat, mint az emberi individuum is, másolni nem tudunk, csak modellezni. Ma ez az MI.

Irodalom

- Bodnár Zsolt (2020): „Virtuális valóságban találkozott újra halott lányával egy koreai nő”, *Qubit*, 2020. 02. 09., <https://qubit.hu/2020/02/09/virtualis-valosagban-talalkozott-ujra-halott-lanyaval-egy-koreai-no>
- Churchland, Paul M. (20133): *Matter and Consciousness*, Cambridge–London, MIT Press
- Cleese, John (2014): *Na, szóval...*, ford. IZING Róbert, Budapest, HVG Könyvek
- G[ábor] I[stván] (1988): „Alattunk is béka?”, *Színház*, 21. évf. 10. sz. (1988. október) 21–23., <http://epa.oszk.hu/03000/03040/00260/pdf/>
- Géró Györgyi (2016): A magyar vicc és határvidéke, In: BODA-UJLAKY Judit–BARTA Zsuzsanna– T. LITOVKINA Anna–BARTA Péter (szerk.) *A humor nagytón keresztül*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, ELTE Bölcsészettudományi Kar, Selye János Egyetem, 23–32.
- HÁMORI Ágnes (2017): Diskurzusműfaj, séma és forgatókönyv: A „vicc” műfaj sémájának jellemzői és kiépülési dinamikája a társas interakciókban, *Magyar Nyelv*, 113 (3). 311–329., http://real.mtak.hu/67277/1/HamoriA_MNy_17_3_u.pdf
- Hámori Eszter (szerk.) (2006): *Pszichológiai eszközök az ember megismeréséhez*, Budapest, Bölcsész Konzorcium, <http://mek.niif.hu/04800/04803/04803.pdf>
- Han, Byung-Chol (2019): *A kiegészítő társadalma*, ford. MIKLÓDY Dóra és SIMON-SZABÓ Ágnes, Budapest, Typotex
- Hartzenbusch, Juan Eugenio (1848): *Comedias de don Pedro CALDERON de la Barca, Tom. I.* (Biblioteca de Autores Españoles desde la formación del lenguaje hasta nuestros días), Madrid, M. Rivadeneyra
- Hartzenbusch, Juan Eugenio (1862): *Comedias de don Pedro CALDERON de la Barca, Tom. III.* (Biblioteca de Autores Españoles desde la formación del lenguaje hasta nuestros días), Madrid, M. Rivadeneyra
- HELIKOHUFI Ármin (1907) „Krónika”, *Sárospataki Ifjúsági Közlöny*, 23. évf. (1906–1907) 72., https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/1090984/default/doc_url/sik1906_07_23_evf.pdf
- JÖSZ (2018): *A mesterséges intelligencia ma, és szerepe a XXI. század technológiai forradalmában*, A projektszapat tagjai: Dobolyi Máttyás, Gyurkó Péter, Kolláth Mihály Gábor, Liu Viktor, Mercsek Dorottya Ilona, Nagy Richárd, Ónodi Béla, Papp Luca, Paseczki Loránd, Pataki Beáta Csilla, Pintér Anna, Szabó Panna, A projekt mentora: Dr. Parti Tamás, [Bp.] Joghallgatók Önképző Szervezete, <http://josz.elte.hu/wp-content/uploads/2019/03/JO%CC%88Sz-MI-projekt-v4.pdf>
- Kálmán László–Trón Viktor (2007²): *Bevezetés a nyelvtudományba*, Második, bővített kiadás, Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Karinthy Frigyes (1912): Így írtok ti. Irodalmi karikatúrák, Budapest, Athenaeum, 1912. <https://mek.oszk.hu/11700/11758/pdf/11758ocr.pdf>
- KAZAI ANITA (2016): „MI AZ EMBER HELYES DEFINÍCIÓJA?”, *MedicalOnline*, 2016. augusztus 15., http://medicalonline.hu/tudomany/cikk/mi_az_ember_helyes_definicioja
- Kovács Sándor S. K. (1994): „Dekonstruktív terminustár: félreolvasás/félreértelmzés (misreading)”, *Helikon – Irodalomtudományi Szemle*, 1994/ 1– 2, Kovács Sándor S. K. (szerk.): *Az amerikai dekonstrukció*, 161–194., http://real-j.mtak.hu/1222/1/HELIKON_1994.pdf
- Kröger Fabian (2016): „Automated Driving in Its Social, Historical and Cultural Contexts”, MAURER, Markus–GERDES, J. Christian–LENZ, Barbara–WINNER, Hermann (eds) *Autonomous Driving*, Berlin–Heidelberg: Springer, 41–68, https://doi.org/10.1007/978-3-662-48847-8_3
- Lurcza Zsuzsanna (2014) *Kulturális identitás és de(kon)strukció*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, http://real.mtak.hu/21219/1/Lurcza_Zsuzsanna__Kulturalis_identitas_es_dekonstrukcio_u_151712.985771.pdf
- MBCdocumentary (2020) [VR휴먼다큐멘터리 - 너를 만났다] 세상 떠난 딸과 VR로 재회한 모녀 | „엄마 안 올게. 그리워하지 않고 더 사랑할게”, [(VR Human Documentary-Találkoztam veled) Anya és lánya találkozása a VR segítségével | „Anyá nem fog sírni. Nem fogok búsulni tovább, és még jobban szeretlek”], <https://www.youtube.com/watch?v=ufTK8c4w0c>
- Morreall, John (2012): „Philosophy of Humor”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ZALTA, Edward N. (ed.), Stanford, Stanford University, Center for the Study of Language and Information, The

- Metaphysics Research Lab, <https://plato.stanford.edu/entries/humor/>
- Palágyi László (2016): „A verbális humor kognitív nyelvészeti megközelítése – a lexikai vegyítés és a szemantikai újraértelmezés”, *Magyar Nyelvőr*, 140. évfolyam 3. szám (2016. július–szeptember), 332–346., <http://nyelvor.c3.hu/period/1403/140307.pdf>
- Sereg Mariann (2012): „Az Ígyírtok ti szövegeinek textológiai vizsgálata”, *ItK (Irodalomtörténeti Közlemények)*, CXVI. évfolyam 5. szám, 554–569., <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2012-5/sereg.pdf>
- Sloman, Aaron (1989): „Foreword: A Personal View of Artificial Intelligence”, *Computers and Thought: A Practical Introduction to Artificial Intelligence*, (Explorations in Cognitive Science 5.) by Mike SHARPLES, David HOGG, Chris HUTCHINSON, Steve TORRANCE, and David YOUNG, MIT Press, vagy: *A Personal View of Artificial Intelligence*, <https://www.cs.bham.ac.uk/research/projects/cogaff/personal-ai-sloman-1988.pdf>
- Sloman, Aaron–CHRISLEY, Ron (2003): „Virtual Machines and Consciousness”, *Journal of Consciousness Studies*, 10, No. 4-5, 133–172. Alternatív elérés: <https://www.cs.bham.ac.uk/research/projects/cogaff/sloman-chrisley-jcs03.pdf>
- Székely György (főszerk.) (1994): *Magyar Színházművészeti Lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz06/84.html>
- Színház*, I. évfolyam (1916. nov. 11–17.) 5. szám, https://en.mandadb.hu/common/fileservlet/document/244873/default/doc_url/A_Sznhz_Miskolcz_I_vfolyam_5_szm_1916_november_1117.pdf
- Tomasello, Michael (1999): *The Cultural Origins of Human Cognition*, Cambridge–London, Harvard University Press
- Turing, Alan (1950): „Computing Machinery and Intelligence” *Mind* 49, 236. sz. (1950), 433–460., <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>.
- Veres András (2019): „Rejtő és Karinthy”, *It (Irodalomtörténet)*, 100. évf. (C.) 2019/1. szám, 79–87., http://www.irodalomtortenet.hu/pdf/IT_2019-1.pdf